

To årstal

Replik

Af Kaj Thaning

Bemærkninger i tilknytning til »Grundtvig og den grundtvigske arv. Afhandlinger af Anders Pontoppidan Thyssen«. Udg. af Jakob Balling, Hans Raun Iversen, Jens Holger Schjørring og Christian Thodberg. Skrifter udgivet af Grundtvig-Selskabet bd. XXII. Forlaget ANIS. Frederiksberg C, 1991.

I anledning af, at dette festskrift til Pontoppidan Thyssens fødselsdag har optrykt hans opposition mod min bog *Menneske først* - i 1963, vil jeg gerne henvise til mit svar i Grundtvig-Studier 1966, som jeg stadig fastholder. Hans Grundtvig-artikler fra 1983 (i Det danske Selskabs jubilæumsskrift) er også genoptrykt, så man kan se hans Grundtvigopfattelse. I sin opposition erkender han, »at tiden omkring 1832 betegner et vigtigt vendepunkt i Grundtvigs liv«, men han er mere tilbageholdende i sine artikler: »Udviklingen i Grundtvigs kultursyn 1826-34 var ikke kendetegnet af brud, men af gradvis uddybning ...« (s. 69). Han henlægger et brud til 1835, hvor Grundtvig får kontakt med omverdenen.

Pontoppidan Thyssen taler som kirkehistoriker, og han lægger derfor vægt på et sådant synspunkt. Jeg derimod har koncentreret mig om Grundtvigs indre udvikling og hans selvopgør, uanset hvor lidt opmærksomhed dette vakte i omverdenen.

Men der er dog vidnesbyrd om, at nogle har bemærket en ændring i hans livssyn efter englandsrejserne 1829-31. Nogle udtalelser skal nævnes.

I sit forord (efter Grundtvigs død) til udgaven af »Mands-Minde« fra 1838 skriver *Svend Grundtvig* bl.a.:

»Hans tre rejser til England ... havde ... et rent bogligt formål: at opstøve utrykte oldengelske håndskrifter. Men de virkede ikke desto mindre et helt omslag i hans åndelige liv; de bragte først hans hele personlighed til fuld modning. De vakte hos ham en ny og levende deltagelse for det virkelige liv i hans egen tid: det borgerlige og politiske ikke mindre end det kirkelige og det videnskabelige. Han tabte ikke noget af det af syne, som han før havde fæstet øje på, hverken det kristelige, det nordiske eller det danske, men hans synskreds udvidedes og han følte ny kraft og nyt mod til at gøre sine synspunkter gældende på alle områder« (s. XII).

Denne oplysning kan suppleres med en udtalelse i *Rud. Schmidts* lille bog »Grundtvig og den tyske Ortodoxi« (s. 118f):

»Det var, efter hvad der er sagt mig, de rejser til England, som Grundtvig i årene 1829-30« (for 31) »gjorde, der gav den umiddelbare anledning til denne forunderlige sindets befrielse, hvor alt fortidens tungsind, al uro og usikkerhed svandt og rullede sig sammen som en tåge. Den dybere grund var dog vel den klarhed, han nu havde over sin religi-

øse anskuelse. Det var denne, der gav historiens løb og mytens billeder det stærke liv for hans indre syn, som de hidtil kun momentvis og brudstykkeagtigt havde haft« (citeret i Menneske først - s. 234f).

I forbindelse hermed nogle ord om den forvandling, Grundtvig gennemgik som prædikant (fra Vor Frelzers Kirke til Frederikskirken). De stammer fra *søstrene Rudelbach*, der skriver:

»Hans prædiken er grundkristelig, men det er enten for højt, så ingen kan følge eller forstå ham, og da nytter det intet, eller de er en sagte susen, en stille, kærlig berørelse, som i det højeste opbygger ... men ej kan virke *et kraftig liv i dem*« (tilhørerne), »eller anvendes til *at leve et kristeligt liv efter*« (2/7 1832).

Det kan tilføjes, at i 1834 gav 68, i 1838 28 tilhørere økonomiske bidrag til Grundtvig. (Kaj Baagø's disputats om Jacob Christian Lindberg s. 149f og Menneske først - s. 557 note 6).

Der må være sket noget med Grundtvig. Ja, der må være sket et brud. Kun nogle eksempler fra forfatterskabet. 1847 skal han for første gang klare sig forholdet mellem det kristelige og det folkelige, hans to arbejdsfelter, anklaget som han er blevet for at sammenblande tingene. Han indrømmer da, at han i sin ungdom kunne beskyldes for det, og at forholdet har været dunkelt for ham, ja, at vi alle er kommet vrangt og unaturligt ind i tankeverdenen. I sin ungdom drømte han, at man først skulle blive en levende kristen og så tillige en danne-
mand. Men nu tænker han omvendt. Man må blive sig levende bevidst som menneske, før man ved, hvad man mangler. Men han véd, at selv om enkelte roser både hans danskhed og hans kristendom,

»bliver enden dog gerne den forbeholdenhed, at danskheden naturligvis må kristnes, før den er værd at regne, og det er dog langt fra mine tanker, så jeg stræber stedse tydeligere at holde danskhed og kristendom ud fra hinanden, vist nok ingenlunde som uforligelige, men som så højt forskellige, at den ene kun gælder i en krog af verden og den anden over hele verden, den ene gælder kun for en tid, den anden både for tid og evighed.« (US IX s. 81).

Modsat talte han i ungdommen. I Danne-Virke sagde han, at danskheden var ham kun »Tant«, hvis Kristi kirke ikke »satte sit spir derpå«. - Hvordan er dette brud sket, og hvorfor?

Hans syn på Shakespeare er også talende. I sin ungdom beklagede han, at Shakespeare ikke var kristen. I 1832 hyldede han ham som »den store hedning«. Hvorfor?

I Søndagsbogen III (1831) er der ingen visdom uden for Kristus. Det er der året efter. Da betegner myterne »et andet åndeligt element end det ved kristendommen indførte« (Menneske først - s. 98). I 1831 håner han de kristelige modstandere, som kalder syndefaldet »et uheld« (Menneske først - s. 97). I 1832 kalder han dem »Naturalister med Aand« og ønsker kulturelt samarbejde med dem. Hvordan kan det gå til?

Der må også være en forklaring på gennembruddet af ordet »nu«, ikke alene i Nordens Mythologi 1832, men samtidig i salme og prædiken. Kun et enkelt eksempel: I Krønike-Riim 1828 siger kristendommen: »Og at mit ord er liv og ånd, Det skal da verden lære«. I 1836 rettes »da« til »nu«. Kristendommen er altså blevet nutidig. Var den det i den lutherske bodskristendom? - I hvert fald: da menneskelivet blev nutidigt for Grundtvig, blev kristendommen det også. Den fik udtryk gennem »Ordet af Herrens egen mund«, et udtryk, der ikke forekommer før 1832 (trods 1825).

Nu ikke mere. Eksemplerne er endeløse.

At Grundtvig fik kontakt med omverdenen i 1835, kan være rigtigt nok, men det betyder ikke så meget for os. Jeg tror, at det betyder mere, hvad det var, der skete ham i 1832.